

páromat, Zsófi felháborodottan mondott nemet. Érvélese pedig enyhén szólva, meg-hökkentett. – A párt bizonyára nem helyeselné – mondta. – A párt tarózkodásra int a perverzioktól” – mutatja be a narrátor az ellenőrzöttség állapotának egyik legkirívóbb példáját. Nem múlik el sok idő, s rájön, a „legtöbb, amit az ember az étlettől kaphat, a tudatlanok boldogsága. Ennél többre törekedni játék a pokol tüzevel”. Bensőjében azonban „tektonikus erők” működnek. Utolérhetetlen Énje (természetes valója, lelki-ismerete) már nem Lenin, hanem Einstein (nem véletlen a Lenintől Einsteinig vezető út sem) személyében inkarnálódik számára, s lépten-nyomon szembesíti a rendszer visszásságaival, a világ abszurdításával és természetesen önnön gyávaságával, kicsinységével, hogy aztán már végül eszeveszetten (vész)harangozzék mindenkiért, egész Abszurdisztán álomból való felriasztása céljából. Jellemző, hogy a főhős elbeszélését eme történésekről pusztá hallucinációnak tekinti mindenki. Kiábrándulása, bukása (a társadalmi hierarchiában való lecsúszása), végső megnyugvása és magára találása (kivonul az élet zajos tartományaiból) is tipikus kelet-európai: szájalmas, komikus, jót nevet-hetnénk rajta, ha nem a közelmúlt (mindannyiunk közelmúltjának) legteljesebb valósága volna.

Bár egyetlen ember sorstörténetét vetíti elénk az író, egy egész térség világa, valósága bontakozik ki előttünk általa. A kelet-európai abszurd rendszerek működési mechanizmusát leplezi le, bemutatja részeit, rekvizitumait, frázisait. Semmit és senkit sem kímél. Szembesít bennünket hibáinkkal, gyávaságunkkal, tunyaságunkkal, hiszen a legtöbb kelet-európai ember tehetetlen szemlélője, komikus figurája vagy épp aktív tagja volt Abszurdisztának. Grendel Lajos hőse azonban a rendszerváltásban, az új hatalomban sem hisz, hiszen a lényeg nem változott, csak a feliratok. Az AKI-ból JÖKI, Microfilből Sztavroginovics Trofim lett. Ismét hatalomról van szó, mely mindenkitől állásfoglalást (értsd: hűséget) követel. Ebben a világban, amelyben nem lehet pontosan tudni, hogy ki a „mi” és ki az „ők”, de aki nem „mi”, az ellenség, főhősünk végleg talajtalanná válik. Ebből az újabb tébolydaserű állapotból már nem kíván részt vállalni. Ehelyett elmegy az állatkertbe gondozónak, mivel a tényleges állatgondozók pártot alapítottak vagy elmentek politikusnak. . . Az állatkertben egyébként is csak a sakálók harapásától kell tartani.

Grendel Lajos Einstein harangjai című könyve szórakoztató olvasmány minde-nekelőtt. Fejezetei frappáns történetek, melyek azonban nem szerveződnek teljes értékű regénnyé. S amikor a regénnyé minősülés értékét kérjük számon az írótól, nem csupán formai hiányosságokra gondolunk. Míg korábbi művében elmélyül benne, addig az *Einstein harangjaiban* a problematika felszínén marad, egy volt s bukott világ, a vele járó magatartás kritikájának (regényének) csupán a mintáját állítja elénk.

BENCE Erika

SZAKEMBERNEK, LAIKUSNAK

Magyarország bibliográfiája 1712–1860. VIII. Függelék. Nyomda- és kiadástörténeti mutató. Szerk. V. Ecsedy Judit. OSZK, Budapest, 1991

Sándor István, Wallaszky Pál, Jankovits Miklós és Szabó Károly nevét említve a retrospektív bibliográfia kialakulás történetét idézzük meg. Sándor István *Magyar könyveshá-*

za (1803) tekinthető a megalapozásnak, Wallaszky és Jankovits kísérletezése pedig Szabó Károly nagy vállalkozását készíti elő. Utóbbi háromkötetes munkájában *Régi magyar könyvtár* (1879) címen az 1531–1711-ig terjedő időszak magyar nyelvű nyomtatott könyvanyagát dolgozza fel. A főleg latinul íródott magyar vonatkozású munkákat és a magyar szerzők külföldön megjelent alkotásait is begyűjti (az utóbbi anyagát már Helebrandt Árpádnak kellett befejeznie).

Petrik Géza (1845–1925) folytatja Szabó művét. A Könyvkiadók Egyesületének a kereskedője lévén Petrik először a közelmúlt jórészt aktuális könyvhalmozát veszi jegyzékbe, s már-már kurrens bibliográfiát állít össze. Üzleti célzattal az 1860–75-ig terjedő periódus nyomtatványait mutatja be. Ma is haszonnal forgatott, fő műve viszont egy négykötetes retrospektív bibliográfia, a *Magyarország bibliographiája*, mellyel a Szabó Károly kijelölte útra tér. Figyelme az 1712–1860-ig megjelent kiadványokra „korlátozódik”. Hungarika bibliográfia ez, nyelvi, területi és személyi vonatkozásban magyar, azaz a Magyarországon megjelent műveket (nyelvtől függetlenül), a külföldi magyar nyelvű könyveket és a külföldi, más nyelvű, de magyar vonatkozású kiadványokat kutatja föl. Az 1888–1892-ig napvilágot látó munka (melyet szerzője Gróf Széchenyi Ferenc emlékének ajánlott) természetesen nem lett hibátlan és teljes, már a feldolgozott anyag mennyiségét tekintve sem. Maga Petrik is hamar felismeri a pótlások szükségességét. A hasonmás kiadás készítésekor (1968-tól) az OSZK két új kötetel igyekszik pótolni a hiányokat, majd 1989-ben a Petrik VII., a pótlások újabb kötete is a közönség kezébe kerül.

Napjainkban, 1991-ben még mindig akadt hozzátenni való a hétkötetes vállalkozáshoz. A VIII., kiegészítő kötet is elkészült V. Ecsedy Judit szerkesztésében. A kötetet összeállította Borsa Gedeon, Fajcsék Magda, Pavercsik Ilona és a szerkesztő. Két részre tagolódik: a függelékre, valamint a Petrik VII. kötet és a függelék együttes nyomda- és kiadástörténeti mutatójára.

A függelék azokat a kisnyomtatványokat tárgyalja, amelyek terjedelmi okokból és speciális leírásuk miatt nem kerültek bele az előző kötetbe, azaz a színlapokról, a gyászjelentésekről és a nyomtatott szöveget is tartalmazó szentképekről van szó. A korábbi Petrik-kötetekben gyászjelentések egyáltalán nem, színlapok és szentképek pedig csak elvétve találhatók.

A magyarországi színlapokról még nem készült összefoglaló jegyzék. Két kéziratosa munka tekintett át egy-egy részterületet (György Eszter: *Magyar nyelvű színlapok katalógusa 1790–1837*; az OSZK Színháztörténeti Tára: *Theaterbibliothek und Spielplan der deutschen Theater in Pest und Ofen zwischen 1770–1850.*) Úttörő jelentőségű tehát a függeléknek a színlapokkal foglalkozó része, úttörő s egyben szintetizáló, összefoglaló jellegű. A fenti részbibliográfiák mellett más gyűjtemények anyagát is felhasználják az összeállítók, mintegy 1006, többségében német színlapot mutatva be. Az általuk regisztrált legkorábbi színlap 1788-ból való. Az évek szerinti felosztás bizonytalan lett volna, mert nem tudni, hány színlap kallódhatott el, hány lapul még fel nem fedezett lödöhelyeken.

A gyűjtők az előadás színhelye szerint, ezen belül pedig időrendben szerkesztették egybe az anyagot. Gazdag utalórendszert dolgoztak ki. Utalásokat találunk a több ízben előadott, a változó szerkezetű darabok valamint a pest-budai Német Színház kettős, közös fejlécű és kezdő szövegű színlapjai esetében. Többszempontú, összesített, betűrendes mutató teszi használhatóvá a színlapjegyzéket. A darab a címe, a szerzője, a zeneszerzője, a szövegírója és más közreműködő szerint is visszakereshető. Utalás történik a címről a szerzőre és a többi közreműködőre, ismeretlen szerző, ill. közremű-

kődő esetében pedig a címről közvetlenül a darab előadásának a dátumaira mutatnak vissza. A szerzőnél és minden közreműködőnél a darab összes előadása fel van sorolva időrendben.

Noha a színpapoknak csak ritkán van impresszumuk, a feldolgozás mégis igen alapos, hiszen minden esetben sikerült meghatározni a nyomdát levéltári adatok vagy a tipográfiai sajátosságok alapján. A leírók részletező kedvét, „bogarasságát” bizonyítja, hogy még az előadás napjára érvényes bérlet számát is feltüntették. S még egy megjegyzés: csak az egy előadásra szóló hirdetések, színházi plakátok kerültek be a függelékbe. A tágabb, általánosabb tartalmú, ill. egy-egy színházi évadra vonatkozóak a Petrik VII. kötetben találhatóak meg.

A XVIII. század második feléig nyomtatott halotti búcsúztató versekkel tudatták a rokonsággal, ismerősökkel a halálesetet. Tartalmukat tekintve ezek már-már irodalmi-alkotás-számba mentek, formailag pedig az impresszumjelölés jellemezte őket. Petrik maga is feldolgozta az ilyen jellegű gyászjelentéseket. A század második felétől azonban egy-két leveles, kevésbé terjedelmes „szomorújelentések” jöttek divatba. Ezekből legtöbb magyar, kevesebb német és néhány latin nyelvű irat maradt fenn. Két fő típust különböztethetünk meg. Az egyik nagyméretű, levél formájú, mintha az elhunyt egy családtagjának levele volna, terjedős szöveggel. A címezést fölül kézzel írták rá, alul a helynevet, dátumot és aláírást nyomtatták vagy szintén kézzel írták. A másik típus kisebb méretű, jóval rövidebb, hivatalos jellegű szöveggel, amely közel áll a mai gyászjelentéshez, és általában nincs rajta aláírás.

A legkorábbi Ecsedyék által ismert gyászjelentés 1722-ből, ill. 1745-ből való, mindkettő egy-egy főpap elhalálózását adja tudtul. A legtöbb gyászjelentésnek nincs címe. A leírás módszere a következő: a szöveg első három szava után a szöveg lényeges adatainak a rögzítése következik. Az elhalálozás időpontját (amennyiben ismert) mindig felveszik. Ennek hiányában a temetés időpontját írták le. Lejegyezték még a kibocsátás helyét, pontos idejét, és a kibocsátó nevét. A háromszáztizennégy gyászjelentést a halottak nevének a betűrendjében sorolták be. Asszonyoknál a rendszóban a férjezett név áll elől, majd a lánykori név következik. Utalás több irányba is történik. A különböző írásmódú családnevekről utalnak az egységesített formára, a gyászjelentés kezdőszavairól a rendszóra, a kibocsátó személyekről szintén a rendszóra. Lehetőség szerint meghatározzák a nyomtatás helyét és a nyomdát is.

A szentképek egyleveles nyomtatványok. Az egyik lapon az egyházi év megfelelő napjához tartozó szent rézmetszetű képe látható, a másikon nyomtatott imádság található. Őt sorozat tekinthető át a függelékben. Egy teljes sorozat ötszáznyolcvankét darab képből áll, melyek kivétel nélkül a nagyszombati Akadémiai Nyomdában készültek. Ecsedyéknek itt végképp el kellett tekinteniük a hagyományos leírástól. Időrendbe, a szentek ünnepeinek időrendjébe állították a képeket.

Az első öt Petrik-kötet anyaga 1712–1800-ig terjed. Nyomdahely szerinti mutatóját Markos Béla készítette el (Petrik VI. kötet) 1972-ben.

A Petrik VIII. nyomda- és kiadástörténeti mutatója a Petrik VII. Pótlások és a VIII. kötet Függelékének az anyagához készült. Az első mutatót kiegészíti, s avval együtt kell használni, amint azt a folytonos utalások is jelzik. Eltér a korábbi nyomdamutatótól abban, hogy kiterjesztett időhatárokkal dolgozik. Már nem 1712-től, hanem 1701–1800-ig vizsgálódik. A Petrik VII. Pótlások is ezt a gyakorlatot kezdeményezte. Így egy új, a Petrik VII. kötetben nem szereplő nyomdahely, Késmárk is bekerült a sorba.

A nyomda- és kiadóhelyek betűrendbe lettek állítva (a legáltalánosabban használt névalakban). Rögzítették a működés teljes időkorét, a közreműködőket (tulajdonos,

nyomdász stb.). Egy-egy műhelyen belül időrendben, évenként sorolták fel a megjelent kiadványokat. Az egy évben napvilágot látott művek szerzői betűrendben követik egymást. A nyomda megjelölése nélküli kiadványoknál igyekeztek a nyomdák tipográfiai sajátosságai alapján meghatározni a nyomtatót. Utaltak a több cég neve alatt szereplő kiadványokra, több nyomda közös kiadványára. A nyomda- vagy kiadóhelyhez kapcsolható nyomdatermékek után időrendben következnek a hely nélküli magyar nyelvű művek, és a Magyarországon megjelent idegen nyelvű könyvek, a külföldön megjelent magyar nyomtatványok, valamint azok a könyvek és aprónyomtatványok, amelyek koholt nyomdahely-megjelöléssel jelentek meg.

A nyomda- és kiadástörténeti mutatóban közölt műveknél minimális leírást alkalmaztak, amely még elegendő adatot nyújt az azonosításhoz. Az aprónyomtatványok nem egyedileg, hanem összevontan szerepelnek. A nyomdamutató mintegy 10 487 nyomtatványról ad áttekintést, de az összevont leírások miatt ennél kevesebb tételnyi leírást ad. Járulékos részként, a Petrik VII -hez hasonlóan a kötet végén a mutatóban szereplő nyomdák, nyomdászok és kiadók betűrendes névsorát és működési adatait valamint az 1701–1800 közötti időszak vonatkozó nyomdásztörténeti szakirodalmat, forrásmunkákat veszik jegyzékbe az összeállítók.

Az OSZK révén egy olyan kiadványhoz jutottunk, mely szakembernek, laikusnak egyaránt érdekes lehet.

CSAPÓ Julianna

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

Kakuk Marci – Az utóbbi időben úgy alakult az életem, hogy szinte naponta Újvidék egyik legnagyobb és legforgalmasabb piaca mellett visz az utam, s bőven van alkalmam látni, megismerni napjaink „piaci polgár”-ait. A látvány elszomorító. Csöcselék vette birtokába a piacot, akárcsak az utcát. Hol van már, kérdezhetjük nem kevés nosztalgiával, Kakuk úr világa?! A mai piaci legyek mellett Tersánszky Józsi Jenő bátyánk külteki vagánya ártatlan, szelíd méhecske lenne, a mai piócák mellett Marci aranyhal, a mai valóság mellett Kakuk Márton a költészet, a szó megszerpítést jelentő értelmében. Mára más lett az élet, mások az emberek, s mások a piaci polgárok is. Kakuk Marci kalandjai kedves történetekké, huncut mesékké szelídültek, senkit sem háborítanak fel; egy kedves link csínytevéséivé lettek egykoron talán erkölcsetlennek is minősített tettei, csalásai, hazugságai, ügyeskedései. Talán éppen ezért esik jól találkozni vele ebben a mai kegyetlen, elfajzott világban.

És mert az előadás vége olyan emberi, hogy ezen csak meghatódni lehet. És jólesik meghatódni. Egyre inkább jólesik.

Soltis Lajos rendezése némi felfokozott harsánysága ellenére, ami azonban egyáltalán nem bántó, nem zavaró, főleg miután negyedórányi játék után sikerült elfogadnunk, ráhangolódunk, olyan szórakoztató színház, amelyre ezekben a jókedvet, a derűt, a kópéságokat igencsak nélkülöző időben, vészterhes napokban mindannyiunknak fölöttébb szükségünk van. Egyszerűen jól érezzük magunkat a színházban, s nyilván ennek tudható be, hogy a hibákkal szemben is elnézőbbek vagyunk, mint kellene. Ész-